

Afrika'da Barış ve Güvenlik Sorunu: Afrika Birliği Saldırmazlık ve Ortak Savunma Paktı

Büyükelçi(E)Doç.Dr.Ali Engin OBA
Atılım Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi
TASAM Ankara Temsilcisi

Afrika'da son dönemde ortaya çıkan savaşlar ve çatışmalar milyonlarca insanın hayatına mal olmuş, gerçekleştirilmiş bulunan ekonomik kalkınmanın da önemli bir kısmını ortadan kaldırmıştır. Bugün Afrika'nın ihtiyaç duyduğu sürdürülebilir kalkınma barış ve güvenlik gerektirmektedir. Başka bir deyişle, barış ile güvenlik Afrika'nın kalkınması için başlıca ön şartları oluşturmaktadır.¹

Genellikle Afrika, dünyanın en fazla çatışmanın yer aldığı kıta olarak anılmaktadır.² Gerçekten, Afrika, askeri çatışmalar nedeniyle savaş kurbanları sayısının en yüksek olduğu 000kita durumundadır.³ 1945 ile 1995 arasındaki dönemde meydana gelen 186 silahlı çatışmanın 48'i Afrika'dadır. Bu çatışmaların, 160 milyonluk kıtada 6 milyon kişinin ölümüne sebebiyet verdiği görülmektedir.⁴ 1998'den beri Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin doğusunda meydana gelen silahlı çatışmalarda 3 milyon kişi hayatını kaybetmiş bulunmaktadır.⁵ Afrika ülkelerinin %60'ı askeri şiddetin kurbanı olmuştur. Yapılan hesaplara göre her beş Afrikalıdan biri silahlı çatışmanın etkisi altında kalmaktadır.⁶

1990'lı yıllarda Somali'nin çöküşü, Ruanda'da 1994'te Tutsi ve Hutular arasındaki soykırım, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kongo Cumhuriyeti, Liberya, Sierre Leone, Sudan ile Kotdivuar'daki iç savaşlar dünya kamuoyunun dikkatini çekmiştir. İç savaşlar, birçok Afrika ülkesini büyük sıkıntılara sokmuş ve mahalli halka büyük zararlar da vermiştir. Bu iç savaşların en kötüsü 1967 ile 1970 arasında meydana gelen Nijerya'daki Biafra savaşıdır. Bu savaş sırasında en aşağı 2 milyon kişi hayatını kaybetmiştir.⁷ Sudan'daki iç savaş da 30 yıl sürmüş ve 2004'te sona erdirilebilmiştir. Bu iç savaşlara Angola ve Mozambik'i de ekleyebiliriz.

¹ La stratégie de l'UE pour l'Afrique:Vers un pacte euro-africain pour accélérer le développement de l'Afrique(sec (2005)1255)Commission des Communautés européennes, s.4.

² Goran Hayden, *African Politics in Comperative Perspective*, New York, 2006, s.193.

³ Philippe Hugon, *Géopolitique de l'Afrique*, Paris, 2007, s.129.

⁴ *Ibid.*

⁵ Georges Berghezan, *Trafics d'armes vers l'Afrique*, Bruxelles, 2002, s.5.

⁶ *Ibid.*

⁷ Hayden, *op.cit.*, s.193.

Afrika'daki savaşlar ekonomik, etnik, dinsel, siyasal, askeri ve jeopolitik nedenlere dayanmaktadır.⁸ Ayrıca, silahların, özellikle hafif silahların kolayca tedarik edilebilmesi de kıtada silahlı çatışmaların çıkmasını kolaylaştıran bir diğer nedendir.⁹

Afrika'da barış ve istikrarın korunması kolektif, ulusal ve bölgesel girişimler çerçevesinde faaliyet gösteren güvenlik güçlerinin teşkil edilmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda, Afrika Birliği'nin (AB) üstleneceği rol çok önem arz etmektedir. Bilindiği üzere, AB 10 komiserden oluşan bir Komisyonun faaliyete geçmesini sağlamıştır. Bu komiserlerden biri anlaşmazlıkların önlenmesi, yönetimi ve çözüme kavuşturulması, terörizm ile mücadeleden sorumludur. Ayrıca, AB güvenlik konusunda da daha etkin bir politika izleme kararı almış ve bu amaçla bir "Barış ve Güvenlik Konseyi" kurulmuştur. Bu Konsey ayda en aşağı 2 kere ve yılda 1 kere de Bakan veya Devlet Başkanı düzeyinde toplanmaktadır. Konsey ayrıca, Akil Adamlarlardan ve 15000 kişilik 2010'da faaliyete geçecek bir Afrika gücünden, gerektiğinde acil müdahale amacıyla, yararlanacaktır.¹⁰ Böylelikle, Afrika için ortak savunma ve güvenlik politikası sözkonusu olmuştur.¹¹ Bu bağlamda, 31 Ocak 2005'te, 2003'te Kongo Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sassou N'Guesso tarafından önerilen AB Saldırmazlık ve Savunma Paktı, AB'nin Abuja'daki Devlet Başkanları toplantısında oyuyla kabul edilmiştir. Bu tarihi karar, bazılarının göre, bir "Afrika NATO"sunun kuruluşu şeklinde değerlendirilmiştir.¹²

Böylelikle, Afrika'da ilk defa olarak barış ve güvenliğin garanti edildiği ve Afrika ülkeleri tarafında kabul edilen, açık bir doktrinin ortaya konması sağlanmıştır. Bu Pakt, 14 Eylül 2005'te de BMGK tarafından desteklenmiştir.¹³

Bu Pakt, klasik bir ittifak niteliğini taşımakta ve iki veya birçok ülkenin birbirine yardım etmesini, muhtemel saldırıyı caydırmayı öngörmektedir. Afrika, bundan evvel böyle bir pakta sahip olamamıştır. Bilindiği üzere, Amerika kıtası ülkeleri 2 Eylül 1947'de Amerikalılararası Rio Antlaşması, Arap ülkeleri ise, 13 Ocak 1950 tarihli Araplararası Ortak Savunma Antlaşması ile benzer enstrümanlar yaratabilmişlerdir.

⁸ Bu konuda bkz: Philippe Hugon, *op.cit.*, s.133-137.

⁹ Berghezan, *op.cit.*, s.5.

¹⁰ Phillipe Leymarie ve Thierry Perret, *Les100 clefs de l'Afrique*, Paris, 2006, s.486.

¹¹ Bu konuda bkz: Colonel Elton Paul Nzaou, *Vers la Création d'une armée Panafricaine:La Force Africaine de Paix*, Paris, 2004, s.19-26.

¹² Claude Mouton, 'La Sécurité entre Espoire et Désillusion', *Géopolitique Africaine*, Janvier 2006, s.79.

¹³ Bu konuda bkz: Charles Zorgbibe: "Le Pacte Sassou N'Guesso et les Théories des Alliances," *Géopolitique Africaine*, Octobre 2005, s.259.

Söz konusu Pakt'ın kabulü, Afrika'yı uluslararası camiada önemli bir aktör haline getirme amacını da taşıdığını söylemek mümkündür.¹⁴ Pakt ayrıca, Soğuk Savaş sonrası dünyada ortaya çıkan güvenlik sorunlarına da bir çözüm bulmayı öngörmektedir.

İngilizce tam metni ekte sunulan Pakt, bir dibace ve 23 maddeden meydana gelmektedir. Dibacede, devletler içi ve devletler arası çatışmaların Kıta'nın barış, güvenlik ve istikrarına, sosyo-ekonomik kalkınmasına yok edici etkileri üzerinde durulmaktadır. Ülkelerin barış içinde birarada yaşama, saldırmazlık, içişlerine karışmama, her ülkenin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı ilkesi vurgulanmaktadır. Ülke içi ve ülkeler arası çatışmalara son vererek, sosyo-ekonomik kalkınma için gerekli şartların yaratılması amaçlanmaktadır. Kıta'nın bütünleşmesine, Afrika halklarının huzurunun sağlanmasına yönelik olarak barış, güvenlik ve istikrar ile iç ve dış tehditlere karşı koymayı hedefleyen Paktın kabul edildiği vurgulanmaktadır.¹⁵

Birinci madde bazı terimlerin tanımlanmasına ayrılmakta, ikinci madde Paktın hedeflerini ortaya koymaktadır. Bu hedefler:

- AB üyeleri arasında saldırmazlık ve ortak savunma için işbirliğini geliştirmek
- Afrika'da barış içinde birarada yaşamayı gerçekleştirmek
- Ülkeler içi ve arasında çatışmaları engellemek
- Anlaşmazlıkların barışçıl yolla çözümlenmesine dikkat etmek

Bu amaçlara ulaşmak için Pakt, gerekli müdahaleyi de içeren bir çerçeve öngörmekte ve bir üye ülkeye karşı saldırının AB'nin tüm üyelerine karşı bir tehdit addedileceği hükmünü getirmektedir.

Üçüncü madde de ise, üye ülkelerden, anlaşmazlıkların barış ve güvenliği tehliye sokmadan çözüme kavuşturmaları ve BM Şartına uymayan tehdit ve kuvvete başvurmaktan imtina etmeleri istenmektedir. Söz konusu maddenin (c) fıkrasında üye ülkelerin din hürriyetini, halkların kültürel kimliği ile azınlık haklarına saygıyı garanti ettikleri vurgulanmaktadır. Maddenin (d) fıkrasında ise üye ülkelerin soykırım ve diğer katliam çeşitleri ile insanlığa karşı suçları engellemeyi taahhüt ettikleri kaydedilmektedir.

Dördüncü madde, üye ülkelerin saldırı ve saldırı tehditlerine karşı ortak yardımda bulunmalarını, saldırı sonucu, toprak ve özel avantaj kazanılmasını tanınamalarını da hükme

¹⁴ Claude Mouton, "L'Afrique Prend Ses Responsabilités," *Géopolitique Africaine Hors-Série*, s.199.

¹⁵ "Pacte de Non-Agression et de Défense Commune de L'Union Africaine," *Géopolitique Africaine*, Avril 2005, s.273-280.

bağlamaktadır. Bu çerçevede, kuvvetli ve birleşik bir Afrika'nın teşkili için, Kıta'nın siyasi ve ekonomik bütünleşmesi ile ilgili nihai aşamada, bir Afrika ordusunun kurulması da kabul edilmektedir.

Beşinci madde, üye ülkelerin, terörizme karşı işbirliğini güçlendirmelerini, topraklarını ve halklarını diğer bir ülke aleyhinde kullanmamalarını öngörmektedir.

Pakt, dokuzuncu, onuncu ve onbirinci maddelerde bir "Barış ve Güvenlik Konseyi"nin kurulmasını kabul etmektedir. Bu Konsey, aşağıdaki kurumların da kurularak kendisine yardımda bulunmasını kararlaştırmaktadır. Bunlar:

- Afrika Barış Akademisi
- Afrika Terörizmi İnceleme ve Araştırma Merkezi
- AB Uluslararası Hukuk Komisyonu

Anılan Konsey, gerekli gördüğü diğer mekanizmaları da oluşturabilir.

Paktın onbeş ile onyedinci maddeleri anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü konularına değinmektedir. Geri kalan diğer maddeleri, Paktın onayı ve yürürlüğe girmesi, üye ülkelerin çekilmeleri, değişikliklerin yapılması konularını içermektedir. Yirmiikinci madde, Paktın aslının, arapça, ingilizce, fransızca ve portekizce dillerinde yapıldığını da belirtmektedir.

Anılan Paktın kabulü ile, AB, Kıtanın sorunlarına dış müdahaleyi engelleyerek Afrika'daki barış ve güvenliğin tesisinde yegane kurum halini almış bulunmaktadır. Bu Paktın, AB'nin Kıtada daha etkin bir konuma kavuşmasına ve Afrika ülkelerindeki iç çatışmaların ve bölgesel karışıklıkların engellenmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir,. Ancak, Paktın etkinliği üye ülkelerin üstlenmiş buldukları taahhütlere uymalarını ve barış ile güvenliğin sağlanmasını politikalarının esası haline getirmelerini gerektirmektedir.

Birçok sorunla karşı karşıya kalan Afrika ülkeleri, ekonomik kalkınmalarını sağlamak için güvenlik ve istikrar konularına gerekli dikkati göstermek zorundadırlar. Pakt, bu bakımdan hayati önem arz etmektedir. Afrika kıtasında şimdiye kadar sağlanamayan barış ve istikrarın bu Pakt ile gerçekleştirilebilmesi, Kıtanın kalkınmasına büyük bir katkıda bulunacaktır.